

ПРИРОДНО-ЕКОЛОГІЧНІ САДИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Дударець В. М., кандидат архітектури, професор

Київський Національний університет культури і мистецтв

Анотація. У статті досліджуються особливості та проблеми формування природно-екологічних садів, їх стилі та роль у створенні навколишнього ландшафтного середовища.

Ключові слова: природно-екологічні сади, садово-паркове мистецтво, навколишнє середовище, стилі садів, ландшафт.

Аннотация. Дударець В. Н. **Природно-экологические сады и их особенности.** В статье исследуются особенности и проблемы формирования природно-экологических садов, их стили и роль в организации окружающей ландшафтной среды.

Ключевые слова: природно-экологические сады, садово-парковое искусство, окружающая среда, стили садов, ландшафт.

Annotation. Dudarec s V. M. **Natural Ecological Gardens and Their Features.** The features and the problems of formation of the natural ecological gardens, their styles and their role in the creating of the surrounding landscape are investigated in the article.

Key words: natural ecological gardens, garden art, environment, garden styles, landscape.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем природно-екологічних садів України є дослідження їх сучасного стану та організації, що пов'язано з їхнім існуванням, як важливого чинника загальної екологічної системи навколишнього середовища. На сьогоднішній день світове садово-паркове мистецтво – це безцінна скарбниця художньої культури народу, що через дивовижні пейзажі природи несе велич славетної історії багатьох культур і української культури зокрема та активно впливає на збереження екологічної рівноваги.

В зв'язку з тим, що природно-екологічні сади є синтезом різних мистецтв та особливим напрямом сучасного саду, то безумовно, актуальним є вивчення саме стану природно-екологічних садів та аналізу їх особливостей та формування.

Ступінь розробленості теми. Вивченням вітчизняного та світового досвіду розвитку садово-паркового мистецтва загалом та природно-екологічних

садів, зокрема, займалися такі провідні вчені, як Л. П. Александров, І. О. Богова, Ю. О. Бондар, Н. А. Ільїнська, А. П. Вергунов, І. Н. Гегельський, А. С. Залеська, І. А. Косаревський, І. П. Приходько, І. Д. Родичкін, Ю. Ю. Нельговський та інші.

Останнім часом, в період несприятливої екологічної ситуації в багатьох регіонах України, проблеми відродження природних, ботанічних та екологічних садів стають актуальними. Рівень досліджень в цьому напрямку не можна вважати достатньо вивченим.

Мета статті. Вивчення особливостей організації природно-екологічних садів, як різновиду новітніх садово-паркових систем.

Результати досліджень. Історія садово-паркового мистецтва дає багато зразків історичних, етнічних та природних садів, що збереглися і отримали статус пам'яток архітектури, національних та природних заповідників. Формально існуючий на сьогодні розподіл об'єктів садово-паркового мистецтва на «регулярні» та «нерегулярні» не витримує ніякої критики з боку професійного підходу до проблеми організації та формування природних садів і парків.

Природно-екологічний сад – це особливий напрям в розвитку сучасного садово-паркового мистецтва, що потребує свого аналізу та дослідження.

На думку автора, в зв'язку з несприятливою екологічною ситуацією у світі даний напрям отримуватиме значного розвитку і поширення. В даному ключі виникають два основні завдання: відновлення порушеної екології та одержання максимальних результатів при найменших витратах, пов'язаних з облаштуванням ландшафтною ділянкою [3].

При створенні екологічного саду не завжди можна керуватися загальноприйнятими правилами та модою й користуватися останніми її досягненнями. Тут на перший план виходить фактор природного середовища, що забезпечує нормальне існування живих організмів у різних екосистемах: лісах, горах, степах, озерах, річках тощо.

При формуванні природного саду залишаються незмінними рельєф, склад ґрунту й рослини, що виростають на ньому. Якщо на ділянці є рівчачки та западини, то в них можна влаштувати водойму й засадити її вологолюбними рослинами, які будуть збирати дощову воду й зайву вологу. На відкритих сонячних місцях можна створити квітучу галявину. Скошена трава, сухі гілки й обпале листя, як міні-екосистеми також знаходять своє природне застосування.

На ділянці з природним садом можуть співіснувати одразу кілька екологічних зон: на сонячній ділянці – «степ» або «луки», у вологих місцях – «болотце» або «ставок», у горбистій місцевості – «гори», у тіні – «ліс» і т. д. Такий природно-екологічний сад може трансформуватися і поступово переходити в існуючий ліс [6].

Крім перерахованих особливостей, цей напрямок садових об'єктів суттєво не відрізняється від інших. В такій природно-екологічній структурі можуть мати місце дитячі майданчики, квітники, бруковані доріжки, малі

архітектурні форми тощо. Основою для такого екологічного саду є принцип збереження нормального функціонування екологічної системи, забезпечення довговічності всіх його компонентів та складових елементів.

На думку автора та на думку багатьох фахівців, що опікуються проблемами екологічного саду, саме природно-екологічний сад дуже зручний щодо організаційного формування. Такий сад не потребує значного догляду, на його створення потрібно небагато зусиль і часу в порівнянні з усіма іншими видами. Усього цього можна домогтися, якщо постійно пам'ятати, що маленький садовий витвір живе по тим же законам, що й вся дика природа. Тому потрібно створити всі необхідні умови для рослин і тварин, що максимально наближені до природних. Зробити це можна, виконуючи такі основні умови:

1. Організувати збалансований агрофон для флори й фауни, що заселяють сад і водойми.

2. Ретельно підібрати комплекс природних рослин, виходячи з того, що деякі з них добре ростуть по сусідству з іншими, але зовсім не виносять сусідство третіх.

3. Створити сприятливі умови для успішного співіснування рослин, тварин, птахів, риб і комах.

Виключити всі шкідливі та небезпечні для людини й всіх живих організмів мінеральні добрива та отрутохімікати.

При формуванні та організації природно-екологічного саду, слід звернути увагу на приклади східних садів. Японський сад невеликий за площею, але включає достатню кількість декоративних елементів, що пов'язані з багатою природно-екологічною рослинністю, з цікавим «сценарним» сюжетом неповторних садово-паркових картин. Кожна деталь саду в Японії має складний внутрішній зміст, а рослини специфічні лише для цієї країни. Формуючи природно-екологічні сади у Європі, а тим паче в Україні, можна запозичити деякі прийоми оформлення, притаманні Сходу. Наприклад, мощення доріжок у вигляді імітації хвиль на піщаному або гравійному покритті чи символічні кам'яні композиції. Основний принцип японського саду – відчуття спокою й відпочинку, споглядання природи й мініатюризація.

Східні садові майстри відтворюють природу на невеликій ділянці порівняно обмеженими засобами. Зображення природи в зменшеному вигляді, є прагнення створити враження просторової глибини, що веде до зміни пропорцій природного масштабу, до застосування карликових дерев і скель, тобто до деякої умовності, природності, екологічності та романтизму.

Пейзаж, створений у японському саду, далекий від справжньої природи, але образи цієї природи, видозмінені автором та покладені в основу «екологічної» картини саду. Деякі сади подібні до ієрогліфів, і потребують особливого вміння їхнього бачення та розуміння. Форма штучно вирощеної гілки дерева, величина, характер та положення каменю, матеріал покриття – все це в умовній формі розкриває творчий задум автора [4].

Особливості організації такого природно-екологічного саду створюють сучасні просторові рішення в органічному поєднанні з житловим середовищем, що влаштовується не для прогулянок, а з метою збереження екологічно-природних картин чарівної природи. В зв'язку з цим, такий сад повинен складатися з живописних фрагментів загальної природної системи, де весь ландшафт саду розкривається поступово.

Варто нагадати, що екологічний сад komponується головним чином з вічнозелених дерев (ялина, сосна, туя, смерека тощо). Наразі потрібно усвідомити, що художнє використання каменів різних відтінків і форм створює в таких садах надзвичайну привабливість. Часом, кілька каменів і жменя піску або покрите мохом дерево, кам'яна брила з морського берега символізують велич незайманої природи. Слід зазначити, що сполучення різноманітних каменів створює певне емоційне сприйняття. Вертикально розміщений камінь означає круті гори, круглий – м'які схили, річкова галька зображує ріку, морська галька – море.

Вода збагачує композицію екологічного саду у вигляді озера, ставка, струмка або водоспаду, але такий сад може існувати й без води. Дуже часто форма водойми містить певний символічний зміст.

Виходячи із загальної теорії садово-паркового мистецтва екологічні сади можна розглядати як різновид східних садів (японський, китайський), та формувати їх як окрему ландшафтну одиницю [6].

Природно-екологічний сад повинен мати місце для відокремленого відпочинку, відділене від суєтного зовнішнього світу зеленою огорожею. Домінуючий елемент екологічного саду – «вічнозелене дерево», як символ вічності та чистоти.

Особливістю східних садів є різні національні елементи у вигляді кам'яних ліхтарів, що встановлюють у певних композиційних місцях, комбінуючи з каменями, чагарниками, деревами й ставками: у підніжжя гори, на острові, на березі озера, біля входу, у криниці й т.д. Ліхтарики висвітлюють сад і є архітектурними елементами, що приємно контрастують із романтичною природою.

Отже, сучасною особливістю природно-екологічного саду є естетика й індивідуальність. Планування та використання певних рослинних форм і сполучень, типів мощення й устаткування, визначають вибір і характер сучасного стилю. Садовий стиль встигає за зміною архітектурних стилів, але значно відстає від них. Екологічний сад цілком залежить від способу життя його власників, їхніх смаків, піддається впливу моди, що сприяє створенню нових стилів [1].

Дослідження показують, що до одного із видів екологічного саду слід віднести голландський сад, який начебто зійшов з картин старих майстрів, зберігши свої традиції. Він має невеликі розміри. Центром його є добре доглянутий газон, по його периметру висаджується міксбордер із квітів і декоративно-листяних чагарників, а уздовж паркану проходить стрижена

огорожа. Дерев у саду небагато, але всі вони добре сформовані та доглянуті. Відмінною рисою голландського стилю є наявність атрибутів сільського життя: маленький млин, криниця, візок з поставленими на неї квітами, садова скульптура [5].

Характеризуючи екологічні сади, не можна обминути так званий “сільський сад”, що визначається близькістю до природи, будь-то ліс, море чи озеро і використанням простих, природних матеріалів і форм. Текстура й кольори складових елементів такого саду повторює матеріали сільських будинків – дерево, цеглу або природний камінь, а можуть бути і всі разом як матеріали навколишнього ландшафту. Велика кількість квітів різних кольорів – це особливий шарм сільського саду. Рослини та квіти невишуканих садових форм, а прості, скромні, такі, як маргаритка, мальва, запашний горошок, ростуть у квітучому розмаїтті сільського саду. Сполучення може бути яскравим, контрастним, але необхідно суворо визначити їхнє місце в саду у поєднанні з іншими рослинами. Наприклад, мальву висаджують біля вхідної частини саду або на межі огорожі.

Що стосується устаткування, то краще використати не традиційні садові меблі з магазину, а зроблені власними руками із природних матеріалів: пеньки замість стільців, стіл, виконаний із стовбура спиляного дерева і т. д. Ємкості для рослин із простої глини, мощення доріжок із плитняку або цегли. На доріжці, посипаною кам'яною крихтою, можна висадити декоративні рослини. Навіть прості цинкові лійки служать не тільки для поливу, але і як елементи декору.

Дуже важливо заздалегідь спланувати весь екологічний сад в цілому. Відсутність єдиного плану призводить зрештою до виявлення набору випадкових, що погано сполучаються один з одним, елементів. Слід врахувати, що на загальне враження від саду впливають фарбування й фактура матеріалів і рослин, а також настрій й атмосфера, які вони створюють. Рослини яскраво-червоного, жовто-гарячого й жовтого кольорів викликають відчуття теплоти й життєрадісності; синього, блідо-рожевого й білого – м'якості й прохолоди, і в той же час надають саду більшу глибину [3].

При створенні природно-екологічного саду слід пам'ятати, що одним із засобів об'єднання різних елементів може бути використання одного матеріалу, наприклад червоної цегли, в оформленні кордонів газону й доріжки, що веде від газону до дворика. Є й інше, не настільки очевидне для ока, але рівною мірою ефективне рішення, при якому об'єднуючою темою стає форма. Наприклад, клумби, газон і мощення можна виконати у вигляді квадратів різних розмірів, повторивши цю форму в малюнку ґрат, екран-шпалери тощо.

На думку автора, композиції природно-екологічного саду повинні бути підпорядковані певній меті – або практичній, як, наприклад, декоративні ґрати, що приховують контейнер для сміття, або естетичній, як гарний квітковий бордюр або кам'яна жаба біля водойми.

Для багатьох садівників однією із привабливих рис “сільського саду” є природний художній безлад, при якому рослини, особливо багаторічні, дволітні

й однолітні трав'янисті, поступово розростаються й ростуть, де і як їм зручно. Звичайно, такого саду доводиться чекати багато років” [2].

Наступним типом екологічного саду можна вважати невеликий “традиційний сад”.

Традиційне селянське господарство було натуральним, тобто забезпечувало потреби родини в овочах, фруктах, м'ясі й навіть квітах. Набір необхідних продуктів формувався в такому господарстві протягом століть. Невеликий “традиційний сад” дозволяє відтворювати історичні традиції у найбільш короткий термін, враховуючи всі утилітарні потреби, що склалися у процесі розвитку садового мистецтва на теренах України.

“Традиційний сад”, як правило, вимощений старими, надщербленими плитами різного розміру з піщаника, покладений таким чином, що краї плит мають нерівні обриси. Подекуди в мощенні залишені невеликі «кишені», і висаджені в них рослини пожвавлюють картину. Необхідно звернути увагу, що ділянки рослинності на території розташовані таким чином, щоб можна було без перешкод поставити стіл і стільці [3].

Вузька центральна доріжка, що веде в глибину “традиційного саду”, викладена тими самими плитами, що й зона відпочинку. Ретельно підібрані плити різного розміру дозволяють робити доріжки різної ширини, що ще більше підкреслює пануючу в саду атмосферу невимушеності.

Центральний вхід відповідно до загального стилю “традиційного саду” виготовлений із круглих зачищених стійок з модрина, оброблених під тиском антисептиком. Місця з'єднання розпиляних і збитих цвяхами стійок можуть спочатку здатися грубими, але як тільки виростуть троянди, а деревина обвітриться, вони швидко зіллються із заднім планом. Для ліан, таких як клематиси й жимолость, по огорожі натягнутий дріт у горизонтальному й вертикальному напрямках з інтервалом 30-40 см.

Висновки. Отже, підводячи підсумки характеристики природно-екологічних садів, слід зазначити, що садовий дизайн початку третього тисячоліття – це не просто зразок садового мистецтва, а погляд на місце людини в урбанізованому і постійно мінливому світі. Це відбиття стилю життя, способу мислення, естетичних переваг. І, по суті, неважливо, скільки тисячоліть нараховує історія садового мистецтва – сьогодні кожний створює її заново, по-своєму. Гармонія із зовнішнім світом, гармонія із собою, комфортний простір, краса й простота, ретельне планування, кропітка робота із ґрунтом, послідовність цвітіння різних культур, нескінченне варіювання деталей – все це характеризує і уособлює зміст природно-екологічного саду.

Сьогодні ситуація докорінно змінюється. До послуг фахівця, що мріє тим або іншим способом створити екологічний простір району, міста, будинку, в наявності достатньо літератури, присвяченої екологічному ландшафтному дизайну, розмаїтість рослинних матеріалів й аксесуарів, здатних перетворити будь-яку ділянку в дійсний витвір мистецтва.

На сьогодні садово-паркове мистецтво – найдорожче і найпривабливіше захоплення у світі. І недалекий той день, коли українські ландшафтні дизайнери піднімуть планку творчості на таку висоту, що зможуть диктувати модні тенденції на загальносвітовому ландшафтному полі природно-екологічних садів XXI століття.

Література:

1. Вольф Р. Место отдыха в вашем саду. Создание. Оформление. Растения и аксессуары // Пер. с нем. Р. Вольф. – М., 2002, – 115 с.
2. Ивалова Л. И. Современный ландшафтный дизайн. Иллюстрированная энциклопедия // Л. И.Ивалова. – М., 2003, – 84 с.
3. Корц Ю. Благоустройство сада: практические советы для новых садовых зон // Пер. с нем. Корц Ю. – М., 2003, – 16 с.
4. Ньюбери Тим. Все о планировке сада // Тим Ньюбери – М.: Кладень-Букс, 2007 – 56 с.
5. Робинсон Питер. Садовые водоемы за несколько дней // Питер Робинсон – М.: Кладень-Букс, 2004. – 90 с.
6. Шелдом К. Дизайн и архитектура современного сада // Пер. с англ. К. Шелдом. – М.: РОСМЭН, 2001. – 215 с.

Надійшла до редакції 5.02.2009